

Gazsi Tünde

Grimm: Békakirály és Vashenrik (meseelemzés)

A mese a maga szimbolikus eszközrendszerével az élet teljességét ábrázolja. Minden igazi tündérmese arról az útról szól, amely a hőst (legyen az férfi vagy nő) a gyermekkorból elvezeti a felnőtt világba. A mese (mindenekelőtt a tündérmese) semmit sem veszített aktualitásából, ma ugyanolyan érvényes üzenetei vannak a gyermekek (a fiatalok és a már nem annyira fiatalok) számára, mint száz vagy ezer évvel ezelőtt, mivel a mese több rétegű tartalmi elemrendszert hordoz. Fejlődéslélektani üzenete is van.

Itt van például a házasság, a család intézménye. Gyakran hallani manapság, hogy a mai fiatalok felelőtlenek, hogy nincs bennük elég kitartás, hogy miattuk került válságba a házasság intézménye is. Persze a fiatalok romló erkölcséről már az ókori római szerzők is épp eleget írtak: *o tempora, o mores*, mondja a latin szállóige. Mégis érdemes elgondolkozni azon, hogy vajon nem a felnőtt társadalomban az elmúlt száz évben bekövetkezett gyökeres változás és egészen másfajta gondolkodásmód áll-e a sokat emlegetett problémák hátterében. Vajon tényleg a fiatalok nem akarnak-e felnőni, belépni a felnőttek felelősséggel teli világába, vagy éppen a felnőtt világ nem tartja őket erre érettnek, a felnőtt világ készíti őket, vagy egyenesen megköveteli, hogy gyermekek maradjanak. Vajon a házasság tényleg elavult volna, mint valami átmeneti jelenség? Érdemes a hagyományos paraszti társadalom világát kifejező, annak felfogását tükröző népmesekincset vizsgálnunk, és akkor hamar szembe találhatjuk magunkat egy ősi és másfajta világfelfogással.

Elég felütnünk a Grimm-testvérek mesegyűjteményét: az első mese, a *Békakirály és Vashenrik*. A mesénk kezdetén rögtön szembesülünk a ténnyel, hogy „...amikor a kívánságoknak még foganatja volt”, azaz a teremtés hármasságával. Tovább haladva az olvasásban szimbólumok sokaságát kapjuk: a király, mint a kollektív tudat szimbóluma három lánygyermekével – a női lélek fejlődési szimbolikája – él a Királyi Palotában, a Királyi Palota, mint a tudat fénye ad otthont a királyi udvar tagjainak. A mese hősnője, a leg-

kisebb királylány legkedveltebb helyén a sötét erdőben „...egy öreg hársfa tövében volt egy forrás” üldögél és játszik. Mit is olvasunk itt? A sötét erdő a tudatban a konfliktus szimbólumaként jelenik meg, a hársfa pedig, mint tudjuk a leg-erőteljesebben mézelő fa, a női termékenység megtestesítőjeként (és egyben a német királyi ház szimbólumaként is) szerepel a mesében. Hiszen a gyermek királyleány, aki itt még játszik az aranygolyóval, már a tudatalattijában szerelemre, megtermékenyítésre, gyermekre vágyik. Azaz a céljai és tudata a tudattalanban van még, a sötét erdőben.

A játszadozás közben a királyleány beleejti aranygolyóját a kútba. Abba a kútba, amely a megoldhatatlan kérdéseket szimbolizálja a királyleány számára. Hiszen ő királyleány, annyi aranygolyót kaphatna ehelyett az egy helyett, amennyit csak akar, de neki kizárólag és „csakazértis” ez az egy kell. A megjelenő béka kérdésére, hogy mit adna cserébe azért, hogy visszakapja játékszerét, így válaszol: „Amit csak akarsz, kedves béka – így ő –, ruháimat, gyöngyeimet és drágaköveimet, sőt az aranykoronát is a fejemről”, vagyis bármit megígér gondolkodás nélkül a békának. A béka azonban mást kér: azt, hogy párjául fogadja őt el a királylány: „...ha szeretni fogsz, ha társad és játszópajtásod lehetek, ha melletted ülhetek asztalkádnál, ehetem aranytányérből, ihatom pohárkádból, alhatom ágyacskádban: ha mindezt megígéred, akkor lemerülök és felhozom neked az aranygolyót.”

Egyértelműen házassági ajánlattal van dolgunk, ahogy a válasz is „ágytól, asztaltól” történik a szólás szerint. A királylány könnyen (és könnyelműen) mindent megígér, nem mérlegel. Abban bízik, úgysem kell betartania ígéretét, hiszen a béka a kútból jött elő, egy másik világ lakója, ez a két világ sehol sem találkozik. Abban a pillanatban, ahogyan visszakapja a játékát, elfelejti és egyben meg is szegi ígéretét, s visszaszalad a Királyi Palotába. Azaz a gyermek még nem akar elszakadni a szülői háztól, hiszen visszaszalad a biztonságot adó helyre, ahol eddig is élt.

Másnap azonban megjelenik a béka a Palotában. A királylány nem akarja beengedni, de amikor az apja megtudja, miről van szó, azt mondja: „*Amit megígértél, meg is kell tartanod; eredj, engedd be!*” A béka azonban nem elégszik meg ennyivel, a királylány mellé akar ülni az asztalhoz, enni akar a tányérjából. Archaikus társadalmakban az együtt evés már a házasságot jelképezi! Majd a béka azt mondja: „*Immár jóllaktam, és most fáradt vagyok, vigyél hát a hálókamrádba, vedd meg selyemágyikódat, hogy nyugovóra térhessünk!*” A királylány sír, irtózik a békától, de „*a király haragra lobbant*”, és azt mondta a lányának: „*Aki segített, amikor bajban voltál, azt később se nézd le!*” A királyleány tehát nem tehet mást, kénytelen teljesíteni a béka kívánságát, kénytelen megtartani ígérését.

Láthattuk, a királylány igent mondott egy házassági ajánlatra, amelyet egy pillanatra sem vett komolyan. Hogyan is vehetné komolyan, hogy egy békához menjen feleségül. Gondolom, nem tévedek nagyot, ha úgy vélem, manapság bizonyosan számíthatna akármelyik mai apa támogatására, ha egy ilyen lánykérés elhárításáról volna szó. Biztosan rosszállóan csóválnánk a fejünket, meg is ígértetnénk talán a lányunkkal, hogy máskor ne legyen ennyire könnyelmű, de gondolkodás nélkül mellé állnánk, és elzavarnánk a békát. Elvégre a lányunkról van szó, és eszünkbe sem jutna, hogy ez a lány már felnőtt, hogy átlépett azon a határon, ahol a saját döntéseiért vállalnia kell a felelősséget. Talán épp ennek a határnak a kijelölése hiányzik a mai világból.

A mesében azonban (mai szemmel nézve talán meglepő módon) nem ez történik. A mese két ízben szövegszerűen is kiemeli, hogy az apa szerint az egyetlen lehetséges (etikus) magatartás, ha a lány megtartja ígérését. Egyenesen haragra lobbant, amikor a lány sokadszor sem akarja megtenni, amit megígért. Az apa tudomásul veszi lánya döntését, felnőttnak tekinti a lányát, akinek természetesen vállalnia kell a felelősséget a saját döntéséért. Ez az apa (a társadalmi környezet) által képviselt felfogás tűnhet szigorúnak, kegyetlennek, de mint a vizsgált mese bizonyítja, segít(het)ett abban, hogy a fiatalok (és nyilván nem csak a párválasztás során) megszokják saját felelősségük súlyát. Egyúttal át is segítette őket olyan nagyon nehéz pillanatokon, amelyek a boldogság

elérésének útjában állnak. Azaz a király, az apa – a tudat –, szembesíti a felelőtlen típusú nőt minden alkalommal, itt a mesében többször is, hogy minden döntésnek következménye van!

Érthető tehát, hogy ennek az ifjú párnak a nászéjszaka nem a régen várt boldogság beteljesüléseként indul. A királylány ugyan „*két ujjal*” fogva, azaz láthatóan undorodva hajlandó magával vinni hálósobájába a békát, de egyedül bújik ágyba, a békát egy sarokba teszi. Ám az még mindig a jussát követeli: „*Ettől gurult csak igazán dühbe a királyleány! Felkapta a békát, és teljes erejéből a falhoz vágta.* »*Most aztán pihenhetsz, te undok béka!*«” Azaz a lány itt már nem csak kitérni akar, de minden agresszió, amit eddig az apja miatt kénytelen volt visszafojtani, most kitör belőle. Visszakerült a saját világába (a saját szobájába), itt nem szembesül az apjával – a tudattal –, így már sírva fakad, mert nem ezt akarta, nem ő választotta a békát.

Úgy tűnik, ez a mese arról a helyzetről is beszél, amibe a (nem feltétlenül saját akarata szerint) kiválasztott, de a házasságra talán még nem egészen érett, nem egészen felkészült fél kerül a nászéjszakáján. A szexualitás azonban sok mindent képes megváltoztatni. A *Béka király és Vashenrik* című mesében is elég egyetlen éjszaka, hogy az a lény, aki előbb visszataszító békának tűnik a királyleány számára, egy szempillantás alatt megváltozzék: „*...már nem béka volt, hanem szép szemű, nyájas pillantású királyfi*”. A mese szerint a királyleánynak a boldogság eléréséhez át kellett azonban küzdenie magát azon, hogy gondolkodás nélkül elutasítsa a párját, le kellett küzdenie a szexualitás iránti undorát, félelmeit. És ehhez a mesében éppen a király apa képviselte tudat kényszerére van szüksége, mert még mindig nem akar elszakadni a gyermekkorától, „*...A király akarata szerint ő lett a királyleány kedves és hites társa.*”

Itt most azt a mozzanatot emelném ki, amikor a királyleány a falhoz vágja a békát. Nem csak saját, korábbi magatartása (érzésvilága) alakul át (már nem undorító békát lát, hanem vonzó királyfit), hanem fontos dolog történik a békával is: meghal, hogy egy új alakban – egy új életszakaszba lépve – szülessen újjá. Ez az esemény, ha tetszik a legénykor és a házasság lét éles elválasztása. A mese egy olyan világot mutat, amelyben a

meghozott (házassági) döntés egyértelmű (és lényegében visszavonhatatlan) következményekkel jár.

A békából született királyfi – a férfi – elmeséli „...*hogy egy gonosz boszorkány elátkozta volt őt, és a fogságból senki más nem szabadíthatta meg, csak ő, a királyleány és hogy másnap együtt mennének az ő birodalmába*, azaz ez a frigy már eleve elrendeltetett. A királyleány leszámol a múltjával, ő már nem az apja kicsi lánya, nővé érett! Hiszen itt van mellette a férfi, a társa! A nő megkapja, hogy felvállalják, felelősséget vállalnak érte, hiszen együtt mennek a királyfi birodalmába, egy birodalom királynőjévé teszi a királyleányt a békából lett királyfi.

Más, hasonló mesék is egyértelműen mutatják azt, hogy ez a násszal kapcsolatos átváltozás mennyire személyes, mennyire titkos. Mind az újjászületett lénynek (legyen bár férfi vagy nő), mind párjának komoly felelősségvállalást jelent a házasság, a létrejött új helyzet. Felvethető a nászéjszakai csodás átalakulások értelmezésének az a (nagyon is valószínű) lehetősége is, hogy a gyökeres átalakulás alapvetően csak a házaspár személyes kapcsolatrendszerére vonatkozik.

„...*amint fölbredtek a napsütésre, jött egy hintó nyolc fehér lóval*”, a napsütés mutatja, hogy az ő együttes világuk kivirul, a nyolc fehér lóval megjelenő hintó pedig a férfi tiszta szándékát szimbolizálja.

„...*és hátul a hágcson állt az ifjú király szolgálója, ő volt a hűséges Henrik. A hűséges Henrik annyira elbúsult, amiért béka képében sínylődik a gazdája, hogy három vaspántot veretett a szívére, nehogy szétpattanjon a fájdalomtól, a bánattól.*” Hűséges Henrik a férfi szerelemvilágához kapcsolódó leszakadt lélekrésze (megátkozták őt, ezáltal ez a lélekrész az átok alatti időszakban nem volt elérhető számára). Elindul az ifjú pár a közös úton a közös birodalmába. A birodalomba vezető közös úton egy pattanás hallatszik, a királyfi nem is tudja mi az, nem ismeri még e lélekrészét. Hűséges Henrik csak versben tudja elmondani, hogy mi történik, annyira nagyon súlyosan érintette ez a bánat, ez a fájdalom, amit ura helyzete iránt érzett. A közösen eltöltött idő – a birodalomba vezető út – alatt a három vaspánt leszakad hűséges Henrik szívéből!

Látható, hogy a mesék képviselte társadalom világában a házasság, illetve a házassági kapcsolat felbonthatatlansága alapvetően nem mint valamiféle külső (netán belső) vallási előírás létezett, hanem úgy, mint egy sokkal ősbib, ezer évekre visszanyúló nemzetségi-törzsi hagyomány. Ha azt szeretnénk, hogy ez a hagyomány tovább éljen, akkor mindenekelőtt az egyén és a közösség felelősségvállalásának rendszerét kell megerősítenünk, és ebben segítségünkre lehetnek a klasszikus mesék.

Grimm: Békakirály és Vashenrik*

Hajdanában, amikor a varázsigének még foganatja volt, élt egy király, akinek minden leánya szép volt, de a legkisebb oly szépséges, hogy elámult még a nap is, valahányszor az orcájára sütött, pedig az sok mindent látott már. A királyi palota mellett sűrű erdő sötétlett, és az erdőben, egy öreg hársfa tövében volt egy forrás; ha mármost nagy volt a hőség, a királyleány kiment az erdőbe, s kiült a hűs forrásnak szélire; ha pedig elunta magát, elővett egy aranygolyót, feldobta és elkapta, és ez volt kedvenc mulatsága.

Történt pedig egyszer, hogy az aranygolyó nem a királyleány fölfelé tartott kis kezébe hullott vissza, hanem lepottyant a földre, és egyenest a vízbe gurult. A királyleány hiába figyelte, merre gurul, a golyó eltűnt, és a kútfej mély volt, annyira mély, hogy nem is látszott az alja. Akkor sírva fakadt a királyleány, és egyre keservesebben sírt, és teljesen vigasztalhatatlan volt. És amint ott sírdogált, valaki megszólította: „Mi bajod, királyleány? Hiszen úgy zokogsz, hogy a kő is meglágyulna tőle!” Ő körülnézett, honnét is jön a hang; egyszerre csak megpillantott egy békát, amint kidugja rút, busa fejét a vízből. „Ah, te vagy az, te öreg vízlapátoló!” – mondta. – „Én bizony az aranygolyómat siratom, amely belepottyant a forrásba.” –

* A képek a Noel Daniel szerkesztette *A Grimm testvérek tündérmeséi* (The Fairy Tales of the Brothers Grimm) című kötetből vannak.